

«Сұлтанмахмұт Торайғыров-әдебиет туралы»

**Орындаған:Турсынбек Ш.А
Тексерген:Сетимова А.Т**

Ақтөбе,2018жыл

**Қазақтың ақыны,
ағартушы-
демократы
Сұлтанмахмұт
Торайғыров
(1893–1920) - 28
қазанда Көкшетау
облысы, Қызылту
ауданында туған.**

Арғын тайпасының Сүйіндік руының Айдабол бөлімінен шыққан. Торайғыровтың 2 жасында шешесі қайтыс болып, 6 жасына дейін әжесінің тәрбиесінде болған. Кейін әкесі екі ұлымен Баянауылға көшіп, Торайғыр кентіне таяу жерге қоныстанған. Торайғыров алғаш әкесінен ескіше хат танып, 13 жасынан Мұқан, Әбдірахман, Тортай деген молдалардан дәріс алды. Өлеңге үйір, шығыстық сюжеттер негізінде жырлар туындатқан Мұқан молда тәлімінің Торайғыровтың ақын ретінде қалыптасуына игі әсері болғанымен, баянауылдық Әбдірахман молданың (1908) қаталдығы, өлең шығарғаны үшін жас қаламгерді жазалауы оның дін мен молдалар жайлы теріс көзқарасының қалыптасуына негіз болған.

1912 – 13 жылдар аралығында:
“Оқып жүрген жастарға”,
“Тәліптерге”(“Шәкірттерге”),
“Ендігі беталыс”,
“Оқудағы мақсат не?”,
“Анау-мынау”,
“Мағынасыз мешіт”,
“Жарлау”,
“Досыма хат”,
“Шығамын тірі болсам адам болып”,
“Түсімде”,
“Жазғы қайғы”,
“Қымыз”,
“Кешегі түс пен бүгінгі іс
шығармалары жарық көрді.

1913 жылдың күзінде Троицкіге қайтқан Торайғыров “Айқап” журналына жауапты хатшы болып жұмысқа орналасып, “Өлең һәм айтушылар”, “Ауырмай есімнен жаңылғаным”, “Қазақ тіліндегі өлең кітаптары жайынан”, “Қазақ ішінде оқу, оқыту жолы қалай?”]], т.б. әңгіме, мақалаларын осы журналда жариялайды. Журналда аз ғана уақыт қызмет еткен ақын 1914 ж. жазда туған елі Баянауылға оралады. Ел ішінде мәдени-ағарту жұмысын жүргізетін “Шоң серіктігі” деген ұйым ашпақ болғанымен, ісі жүзеге аспады. Осы жылы орысша оқу іздеп Семейге барған Торайғыров діттеген оқуына түсе алмай, біраз дағдарысқа ұшырайды. Осындай көңіл-күй әсерімен:

“Ләнет бұлты шатырлап”,

“Алтыаяқ” сияқты өлеңдер жазған.

“Ендігі беталыс”,

“Тұрмысқа”,

“Бір адамға”,

“Туған еліме”,

“Сымбатты сұлуға”,

“Қыз сүйю”,

“Гүләйім”,

“Өмірімнің уәдесі”,

“Жан қалқам”,

“Гүл”, т.б. өлеңдерін, “Кім жазықты?” атты өлеңмен жазылған романын дүниеге әкелді.

Сұлтанмахмұт Торайғыров – ерте оянған, елдің мұң-мұқтажын ерте түсініп жырлаған азамат ақын. Бала күннен жазған өлеңдерінің өзінен-ақ ол әлеуметтік теңсіздікті, халықтың қоғамдық өміріндегі мешеулікті жіті көзқараспен таниды. «Қараңғы қазақ көгіне, өрмелеп шығып күн болам» деп, ақын қара басындағы міндетті ғана айтып қойған жоқ, өз халқының дертіне ем табу, мұқтаждықты, өнерсіздікті жою, сөйтіп халықты, мәдениетті, ерікті етуді ойлайды. Бар мақсаты оқу, өнер болған ақын кім не нәрсені ардақтай білсе, сол нәрсенің қадіріне жетіп жақсысын да асыра біледі деп насихаттайды. Сауат ашу, хат тану барысында Сұлтанмахмұт алдымен өзінің ана тілін қадірледі, соның барлық ерекше қасиеттерін танып білді.

**«Сүйемін туған тілді, анам тілін,
Бесікте жатқанымда-ақ берген білім.
Шыр етіп жерге түскен минутымнан,
Құлағыма сіңірген таныс үнін», - деп,
халқының асыл мұрасын бойына сіңіріп,
жақсылығын мақтан етті. Өнер-білімді игеру
адам баласын бақытты болуға бастайды,
надандықтан арылтады, өмір сүруді
жеңілдетеді дегенді жастардың ұғымына
жеткізуге тырысады.**

**«Жалғыз ғана оқумен теңелмейсің,
Алауыз азғын болсаң қоян жүрек», - деп жастардың
намысына тие, арына қозғау сала сөйлейді.
Сонымен қатар өнерлі, білімді болумен бірге
ынтымақшыл, көпшіл болудың қажеттігін
түсіндіреді. Өз халқын надандықтың қара түнек
тұңғығынан арылтып, тезірек жарқын болашаққа
қарай талпынтса деген адал көңілі ақынның асқақ
рухын ерекше байқатады.**

**«Ден сау болса, тағдырдың,
Көкке ұшырам күлдерін,
Түрлентемін гүлдерін,
Жігермен талап еткен соң,**

Қоям ба екен сүлдерін?», – дейді өр ақын. Бұл – жігерлі, қайсар азаматтың ертеңге деген зор сенімінен туған шын ниет. Жастарымызды жігерлендіре, серпілте түсіп, арына асыл рух сепкен ақын өлеңдерінің тәрбиелік мәні осы тұрғыдан көрінеді. Қазақ әдебиетіндегі ерекше құбылыстың, жаңа жолдың иесі бола білген ақын өлеңдерінде саяси лирика мен табиғат лирикасы көп орын алады. Саяси-әлеуметтік тұрғыда халық мұң-мұқтажын, тілегін өз халі, өз арманы, өз мұңы етіп жырлайды. «Анау-мынау», «Қандай?», «Жарлау», «Бұлар кім?» деген өлеңдерінде ақын сол заманның өзекті мәселелерін алға тартады. Бұл жолдағы ақын ұстанымы – халқын шат өмірге жеткізу, көкірек көзін ояту, тас түнектегі жол көрсетер сәулелі жарық болу.